

MACAĆ (94) *vb impf*

Oba a jasne (w tym w pierwszym 2 r., w drugim 1 r. błędne znakowanie).

inf macać (14). ◇ praes 1 sg macãm (10). ◇ 2 sg macãsz (3). ◇ 3 sg macã (22). ◇ 1 pl macãmy (3). ◇ 3 pl macajã (14). ◇ praet 1 sg m macãłem (1). ◇ 3 sg m macãł (2). ◇ 3 pl m pers macali (2). subst macały (1). ◇ fut 2 sg m będziesz macãł (2). ◇ 3 sg m będzie macãł (1). ◇ imp 2 sg macaj (3). ◇ 2 pl macajcie (2). ◇ con 2 sg m byś macãł (1). ◇ 3 sg m by macãł (3). f by macała (1). ◇ part praes act macajãc (9).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Dotykać, zwłaszcza dotykając przesuwając coś ruchem nieciągłym po jakiejś powierzchni; palpate BartBydg, Mącz, Cn; (manu) contrectare BartBydg, Mącz; tractare BartBydg, Cn; attrahere BartBydg; palpari, palpum obtrudere, pertingere, pertractare Mącz; attrectare Calep; pertrectare, sollicitare manu, tangere, tentare Cn (63) : Matzáyacie a oglądáycie/ bo duch ciała ij kości niemá/ iakoż mnie widzicie mietz. OpecŻyw 169v; BartBydg 211b, 229 [2 r.]; FalZioł V 33v; RejZwierc 197v.*

macać czego (7): Iednemu z gorácości głowá fie zãwrãca/ A drugi zãliębyonych pyerśi łobyie máca. RejWiz 93v, 13 [2 r.]; Mącz 17a; RejPos 138v. Cf Zwroty.

macać kogo, co (7): Abowiem ślugá kościola świętego/ [...] maca álbo polewa dziecię wodã/ y mowi ták. KrowObr 46v; BielKron 447v; Palpum obtrudere, Mácáyac álbo chędożac kogo wyrządźić mu yáki kunfzt. Mącz [274]c; SienLek 182; CzechEp 148. Cf macać co za co, »puls macać«.

macać co za co (1): Potym go poczał głałkãc/ Lwiłko fie przewrãca/ A on go thu zá nogi y zá wízy máca. RejWiz 108v.

[macać za co czyje: Oglądałem jej ramiona, ściskałem za udy, Macałem za jej cymaszek subtelnie niechudy Otwin(?)Erot 39.]

Zwroty: »macać nogami (a. nogã)« = titubare Mącz [szyk zmienny] (2): Mącz 456c; Pedetentim – Lehko, noga maczaiãcz. Calep [768]b.

»pulsu, puls macać« = pulsum venarum attingere, arteriam a. venam tangere, venas tentare Cn (1:1): Doctorowie pulfu maczaiã. RejKup f7v, c2.

»macać [czego] rękoma« (1): wołow áni krow nie iadãiã/ zowã ie błogofławionemi/ y gdy imo ie idã mácãiã ich rękoma y ręce zãś cãłuiã BielKron 453v.

Szereg: »dotykać (się), (i) macać« [szyk 5:2] (7): Połłali tedy Hiłzpani iednego młodziẽncã do nich nágo iáko y ony niewiãłty były/ ktorego ony niewiãłty mácãły/ dotykãły/ dżiwuiãc fie iego białemu cãiału BielKron 447v; Mącz [274]b, 440b, 461e, 462a; CzechEp 148; Calep 112b.

W przeni (2) :

Zwrot: »pulsu macać« (2): Witayze pãnie Doktorze/ Nãłz miły Prokuratorze/ Co ná worku pulfu mácãłz/ A práwo opãk wywrãcałz. RejZwierc 235v, 133.

Przeni (5) :

a) Bić [kogo] (3) : ták iż z onego wielkiego zãlecãnia/ á z onego brãterftwã wielkiego/ wnet pan brát drugiego brátã pod łãwã máca. RejZwierc 61.

macać czym (2): KromRozm I B; álic po máley chwili brát brátã pod łãwã fiekierkã máca RejPos 334v.

Przysłowie: Ale łtára przypowyeść/ kto w pyecku lega/ ten drugyego ożogyem máca. *KromRozm I B.*

b) Dokładnie wiedzieć, mieć pewność (2) :

Zwrot: »[czego] ręką (a. rękoma) macać« (2): *BierRozm 24*; izáli tego ręką nie mácamy co on w Duchu ś. o przyłzłych rzeczách mowił? *SkarJedn 400.*

a. Posługiwać się dotykiem w sytuacji, gdy nie można posłużyć się wzrokiem, zwłaszcza dla znalezienia czegoś; contari Mącz (29) : *RejWiz 31; BibRadz Iob 12/25*; bes którý drogi/ iefli człowiek do wielkich á łkrytych rzeczy tráfi/ tho łye iemu iákoby ślepemu idácemu w drógę/ przygodzi: w którý z tráfunku á nie z vmyłłu/ tám gdzie chce/ tu y owdzie około siebie mácáiąc/ przychodzi. *OrzQuin Mv.*

macać kogo, czego [w tym: kogo czym (1)] (4): RejWiz 4v; RejZwierz 129v; RejAp 136; Coż w tym iest, iż tych stolcow łnadz iuż zániecháli, Rzymiáne czyniác Papy, ktorých wprzod mácáli? *CzechEp 417.*

macać czego [= rzeczy poszukiwanej; w tym: czego czym (3)] (13): RejZwierz 129v; KochSat C2; Mącz 64a; SienLek 182v; A Flegmátik zálię chrapie/ łápi/ łpi/ á ná brzuch pluie/ á przedlię y omácmie koflá podle łiebie máca. RejZwierc 3v, 75v, 237; Strum E4; WerGośc 235; Pozno pukłérzá przebići mácáią. KochPieś 38; PowodPr 77. Cf macać czego w czym.

macać czego w czym (2): Więc go tu trą v ogniá wzgorę przewrácáią/ A łkwárny mu wczoráyłzey w żołádku mácáią. *RejWiz 15; RejZwierc 59v.*

macać komu, czemu [w tym: czemu czego (1), komu czego w czym (1)] (3): RejWiz 15; ma odełpodż koniowi mácąc miedzy żuchwámi áż ku gárdłu *SienLek 186, 182v.*

macać czym (5): LOtrzy czyrwony złoty w drewnie połtáwili/ Ktoby gi wziął zębámi/ á oczy zákryli. Ten gi łobie iuż miał wziác/ iednego wpráwili/ Ten dybie do złotego/ rzyć mu wyłtáwili. Máca gębą mláłkáiąc/ áż w dupę cáłował *RejFig Aa7; RejZwierz 129v [2 r.]; Contor, Mácam zerdką głębokości Mącz 64a; Strum E4.*

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym: zaimek względny (4), jeśli (1), -li (1)] (6): iefli co záłtáwić podle łiebie máca. *RejWiz 41, 28; RejFig Aa4, Dd4V; RejZwierz 192v*; Od tegoż czáłu przy wybierániu Papiieżá máca Archidyakon przez łtołek dzyuráwy/ mali Papiież Reliquie domowe. *BielKron 171v.*

W porównaniach (2): Ták iż w południe bédźiefz mácał iáko łlepy w łciemnołciách *BibRadz Deut 28/29; RejAp 136.*

W charakterystycznych połączeniach: około siebie macać, podle siebie (4), przed sobą.

Zwrot: »macać po káciech« (2): *RejWiz 28; ZŁodzieie w nocy wełzli w komore błaznowi/ Y mácáli po káciech/ gdzie kto co włowi. RejFig Dd4v.*

Przen: Chcieć wyłudzić [czego] (1) : á łnadźby rychley náłazł thákiego coby łie pięknie zálecał á wiele obiecowáł/ á przedlię trzołká w zánádrzu máca iákoby gi wyłudzić. *RejZwierc 93v.*

2. Szukać (4) :

macać czego (1): Gdy chodząc łnopki przewraca A co tłúfczey kopy máca *RejRozpr E2.*

Z dopełnieniowym równoważnikiem zdania (1): *BielSat C2 cf Szereg.*

Szereg: »macać, szukać« (1): Choćia Miłtrz [*krawiec*]/ máca/ łzuka/ gdzieby wyrznác płátek/ A wždy od łzáty weźmie/ iáki on chce datek. *BielSat C2.*

W przeni [kogo, czego] (2) : Vrodzi fye drugi omácmie/ y o oycu nye wzwye/ á gdy mu przyprą/ w nyebye go będye chcyáł mácáć. GliczKsiąż B6v; Tákże rozum bez cnoty gdy fie gdzye zámnoży/ Póspolicie ku złemu bárzyey fie zátroży. Iuż fie więc iego ftrzelby ná wfpák obráćią/ A gdzye bárzyey obráćić tu mieyfcá máćią. RejWiz 7v.

3. Staráć się osiągnáć jakis cel za pomocą czynności umysłowej, zadawania pytań lub prób doświadczalnych, zwłaszcza: dociekać, doszukiwać się; degustare, explorare, indagare, introspicere, odorari, scrutari, tentare Cn (27) : GrzegŚm 3; Co iáko fię z prawdą zgodzi/ ia baczyć/ widząc co infzego/ nie mogę. Iákoż y ślepy/ tylko pilnie máćiąć/ domáćáć by fię tego mogł. CzechEp 36.

macać czego (19): Iż fye ftemi Bledy zgadzą Czo mé fłowa wywraczą Anowych nauk maczają RejKup y2, 18v; RejZwierz 54; Muzik theż by thelko dwie nocie wyfpiewáł/ máćiąć wdzięczności/ niedbále wrzkomo/ [...] zaráz znáć/ iż to dobrze lepiej niż czyni/ czynić może. GórnDworz Fv, H5; RejPos 345; HistLan F5v; Wfzakóž iż Philozophowie/ [...] przyczyn á początków rzeczy máćiąć/ y tę naleść chcieli/ iefli wody nie ze dżdżów/ álbo iefli z inąd powftawią. Oczko 7; CzechEp 253; NiemObr 10; Wfzyfcy włánych pożytkow gdzie mogą máćiąć BielRozm 4; GórnRozm G3v; ActReg 141. Cf macać czego czym, Ze zdaniem dopełnieniowym, »rozumu macać«.

macać czego czym (2): á mowię/ żeby fłowy obojętnymi máćáć iey woley GórnDworz Cc3v, Cc3v.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym: z zapowiednikami: tego (3), tam (1); zaimek względny (5), jeśli (1)] (6): RejKup x3; BielSat G3, Hv; Iuż przez ták wiele lat w fzkółách łápáćkami nárábiáć/ mácamy tego/ ktorymby fpołobem mowić o Chriftuśie. CzechEp 77; NiemObr 31; BielSen 18.

W połączeniu szeregowym (1): A ty przedfię nie dufáć iemu/ fzukałz/ mácałz/ á biegáłz/ fład inąd wfpomożenia fwego RejPos 345.

W charakterystycznych połączeniach: macać chęci, drogi, inszych krain, nauk, początkow rzeczy, pożytkow, prawdy, przyczyny (2), roznych consilia, wdzięczności, wiary, wolej (2), wspomozienia; macać słowy obojętnymi (2).

Zwroty: »macać gdzie miękcej« [szyk zmienny] (2): Nie pomoże mu rozum gdy gi wfpák obráćáł/ Nie tám gdzye przyfłufzáł/ lecz gdzye miękcey mácał. RejWiz 139; KochTr 3.

»rozumu macać« = zastanawiać się (1): A iż to niebo nie ma ktoby im obráćáł/ To tu záfię rozumu będyełz znowu mácał. RejWiz 148v.

»tam i sam macać« (2): Iuż y tám y fám mácam/ ná fżpiegi nákládam/ Ktoby mie dżis rátował/ fwoią dobrą rádá. BielSat G3 [idem] BielSen 17.

Szeregi: »macać i doznawać« (1): Tákiey wiáry w fobie máćáć y doznáwáć/ [...] wierni páńscy máią NiemObr 10.

»macać i pytać« (1): y tám fład fám przez fię z kogoby mu fię zdáło/ prawdyby mácał/ y pytał GórnRozm G3v.

Synonimy: 1. dotykać, dotykać się, ruchać; 2. szukać; 3. badać, szukać.

Formacje współrdzenne: macać się, domacać się, namacać, omacać, pomacać, pomacać się, wymacać, zmacać; omacawać; wymacować; pomacywać.

*Cf **MACAĆ SIĘ, MACAJĄCY, MACAN, MACANIE***